

Այսուհետև ձեռք կը գործածուի հայ գրերու գրառելի վերջը՝ Ասորերէն արուստայ «գիր» բառը, որ ասոր. ար. «գիր» բառի յոգնակին է, և որ սակայն իբրեւ անեղական կը գործածուի հայերէնի մէջ, հաւանաբար Հայաստան գտնուող Ասորական գաղութներէն կու գայ։ Կորիւնը ժողովուրդի հետ միասին, կը գործածէ նաեւ կապ բառը, «ողջ ամէկ զսկզբորայս և զկապս հայերէն լեզուոյն», կամ՝ «կարգեալ յօրինելի սկզբորայս և կապօք»։ «Սկզբորայ» բառով Կորիւնը հաւանաբար «վանկ» կը հասկնայ, իսկ «կապօք» ձայնաւորները, իբրեւ բաղաձայններու զօգրւելները։ Ասորական գաղութներու մէջ «վանկ»-ի համար գործածական եղած է նաեւ «նեկ» բառը, որ փոխառութիւն է ասոր. *həṣā*՝ «կարգալ, հեզել» բառէն։ Եզնիկ, Մարկիոնի դէմ գրած իր մէկ հատուածին մէջ, կը գործածէ քերականական եզրեր՝ «միաբար» և «բազմաբար»՝ եզակիի և յոգնակիի փոխարէն։ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ունի «արուարար» (արական), «իզարար» (իգական), «բազմաւար» (յոգնակի), «փոխանակ-անուան» (դերանուն)։

6) Թրակացիի քերականութեան թարգմանութեան անհրաժեշտութեան հասունացումը։ — Քերականութիւնը՝ ճարտասանութեան և իմաստասիրութեան կողքին, կը նկատուէր իմացական զարգացման կարեւոր ազդակներէն մին։ Նշանակալից է որ յունարան գաղացի առաջին արտագրանքները կ'ըլլան Թրակացիի քերականութիւնը, Փիլոնի երկերը, Պիտոլից գիրքը (ճարտասանական ձեռնարկ), Իրենիոսի «Ցոյցք Առաքելական Քարոզութեան»ը և «Ընդդէմ Հերձուածոց» գործերու թարգմանութիւնը։ Հայ Եկեղեցին, քաղկեդոնականութեան դէմ մղած իր պայքարին մէջ, անհրաժեշտ էր որ կիրարկէր իմաստասիրութիւնը, ճարտասանութիւնը և քերականութիւնը՝ որոնք այսպէս կը ստանային թէ՛ գործնական և թէ՛ տեսական տարողութիւն։

ԱՆՈՒՇԱՆՈՒԱՆ ՎՐԴ. ԶԴՋԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդիւ)

“ՀԱՅ ՈՒՒՏԱՒՈՐ”

(Պատկերագրող Աղեցոյց Ս. Տեղեաց)

Տպ. Ս. Յակոբեանց — Երուսաղէմ

1958, էջ՝ 143, Գիճ՝ 400 Ֆիլս։

Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամ խումբ մը Վարդապետ Հայրեր գեղեցիկ գաղափարը ունեցած են հրատարակելու այս հատորը՝ որ նախ ուխտաւորին ձեռքը տրուելիք ամենէն նպատակայարմար ուղեցոյցը կը հանդիսանայ։

Արդարեւ, երկար ատենէ ի վեր կարիքը կը զգացուէր այսօրինակ ուղեցոյցի մը՝ որ հակիրճ այլ համադրական տեղեկութիւններով կտրեմար լաւագոյնս լուսարանել Հայ Երուսաղէմ այցելող ուխտաւորը։ Տ. Սաւալանեանցի «Առաջնորդը», տպուած նախորդ դարու վերջերուն, գրաբարխտան ճճով, շատ համառօտ և ներկայ պահանջներուն զոհացում տալու անկարող, հոռու է իր նպատակին ծառայել կարենալէ։ Օրմանեանի «Հայկազն Երուսաղէմ»ը, միւս կողմէն, թէեւ համեմատաբար աւելի նոր ժամանակի հրատարակութիւն, այնուհանդերձ Ս. Յակոբեանց Մայրավանքէն, Ս. Հրեշտակապետաց և Ս. Փրկչի վանքերէն գատ, միջազգային նշանակութիւն ունեցող Սրբավայրերուն մասին ոչինչ կը խօսի, թող թէ Մայրավանքի մասին իր տուած տեղեկութիւններուն մեծ մասն ալ դարձած են ապայծմէ, վանքէն ներս կատարուած զանազան փոփոխութիւններու պատճառով, 1915էն մինչև այսօր։

«Հայ Ուրախ» կը բաղկանայ 143 էջերէ, տպուած լաւորակ թուղթի վրայ, և կը պարունակէ մօտ 40 լուսանկարներ, որոնք կը պատկերացնեն ազգային ինչպէս ընդհանուր քրիստոնէական արժէքով միջազգային Սրբավայրերէն տեսարաններ։

Իր քին զլիսաւոր հրատարակչը, Հոգը. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան(*), «Երկու

(*) Բացի Հոգը. Տ. Թորգոմ Վրդ.էն, այս հատորին իրենց աշխատակցութիւնը բերած են Գերշ. Տ. Շնորհք Եպս. Գալուստեան, Հոգը. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչիւնեան, Հոգը. Տ. Կիւրեղ Վրդ. Գարեկեան, Հոգը. Տ. Վազգէն Վրդ. Գրգորեան, Հոգը. Տ. Արիս Արդ. Շիրվանեան և Հոգը. Տ. Լեւոն Արդ. Արէլեան։

Պօսթքին մէջ պարզած է արդէն նպատակը այս հատորին. «Հայ ուխտաւորին ձեռքը ամփոփ ուղեցոյց մը տալ, երեսադէմի՝ և շրջակայքի Սրբաւայրերէն մասնաւորաբար հայկական սեպհականութեանց մասին»։ Աւ քիչ ետքը կը յաւելու. «Կատարուած աշխատանքը չունի մասնագիտական նկարագիր։ Զանազան ենք հակիրճ ըլլալ և զանց ընել աւանդական տեղեկութիւնները . . . »

Գիրքը կը բաղկանայ 9 գլխաւոր մասերէ, որոնց իւրաքանչիւրին մէջ ներկայացուած են առանձինն Ս. Յակոբեանց Մայրավանքը, իր զանազան հաստատութիւններով ու թաղերով (Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը, Ս. Թէոդորոս Եկեղեցին և Զեռագրաց Մատենադարանը, Տպարանը, Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, Ժառանգ. Վարժարանը և Ընծայարանը, Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանը, Պարտիզաթաղը, Պատրիարքարանը՝ իր Դիւանատուններով, Սեղանատունը, Պահանոցը և Փուռը), Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցին և Վանքը, Ս. Փրկչի Վանքը, Ս. Յարութեան Տաճարը, Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարը, Համբարձման Լերան Եկեղեցիները, Բեթղէնէմի Ս. Մննդեան Տաճարն ու յարակից Սրբաւայրերը, Սողոմոնի Տաճարը և Հայկական Ողջայիքը կամ Ս. Պողիկտոսի Վանքը, Իւրաքանչիւր Սրբաւայրի կամ վանքի մասին տրուած են տեղագրական, պատմական և նկարագրական լուսարանիչ ծանօթութիւններ։ Իսկ գրքի վերջաւորութեան զրուած են երկու յօդուածներ, «Զանազան Բարեպաշտական Արարողութիւնք» և «Ուխտաւորաց Ընդունելութիւն» խորագրերով, որոնք կը խօսին ուխտաւորութեան առնչուած ինչ ինչ ձևակերպութիւններու մասին, և կը պարզեն այն միջոցները՝ որոնց դորձադրութեամբը հայ ուխտաւորը պիտի կրնայ նուագագոյն գծուարութեամբ կարգադրել վանքէն ներս իր և իրեններուն տեղաւորումն ու խմբական այցելութիւններուն մասնակցութիւնը։ Վերջին յօդուածը կուտայ նաև ցանկն ու ամփոփ նկարագրականը Աւագ Եօթնհակի ընթացքին, Հայ Երեսադէմի մէջ կատարուած եկեղեցական հոգեպարար արարողութիւններուն, հանդիսութիւններուն ու թափօրներուն։

* *

Ուխտաւորութիւնը, ներկայ դարուն, շատ բան է կորսնցուցած քրիստոնէութեան նախնական դարերու իր արժէքէն ու նշանակութենէն։ Այս երևոյթը բացատրելի է մէկէ աւելի պատճառներով՝ որոնց անդրադառնալ պիտի չուզենք այս էջերէն։ Եւ սակայն, առանց մանրամասնութեանց մըտնելու, կարելի է անվարան հաստատել որ այդ պատճառներէն ամենէն առաջինը կու գայ հոգեկան մարզին մէջ ու կրօնական արժէքներու հանդէպ մարդկութեան պարզած նահանջէն։ Ու այս՝ աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ, բոլոր ժողովուրդներուն ալ մօտ, առաւել կամ նուազ չափերով։ Ոչ ոքի զաղտնիք է այլևս թէ օրէ օր կը շատնայ թիւը այնպիսիներու՝ որոնք նիւթին ու մեքենային գերին դարձած, ուրանալ կը տարուին կրօնք ու սրբութիւն։ Որոնք ոսկիին փայլէն շլացած, անոր ետեւէն իրենց խելայիզ վազքին մէջ յաճախ կ'անտեսեն իրենց հոգիին արդար ու կենսական պահանջները, փոր մը հացի փոխարէն ոտնակոխելով ամէն սրբութիւն ու բարոյական արժէք։ Որոնք խաղալիք կը դառնան իրենց կործանամէտ կիրքերուն ձեռքը. կիրքեր՝ որոնք ըստ կամոս կը վարեն անոնց կենցաղը։ Ահա թէ ինչու տարուէ տարի ազգերն ու ժողովուրդները կը դառնան աւելի այլամերժ ու հսամուլ, նիւթապաշտ ու անտեսիլ։ Ու այս իսկ է ժխտումը կրօնքին, քրիստոնէական հաւատքին՝ որ եղբայրսրութեան ու իրերօգնութեան գերազանցօրէն ազնիւ սկզբունքներուն վրայ է հաստատած իր ամբողջի հիմերը, և որուն երևոյթներէն մէկն է ու ամենէն սրտառուէ՝ ուխտաւորութիւնը։

*

Հայ ժողովուրդին համար սակայն, ուխտաւորութիւնը տարբեր իմաստ ու նշանակութիւն է ունեցած կարծես, վաղեմի դարերէն սկսեալ։ Եւ արդարև, տարբեր են զգացումները՝ որոնք կը տողորեն ու կը լեցնեն Ս. Երկիր այցելող հայ ուխտաւորը։ Վասնզի Ս. Երեսադէմը ըլլալով հանդերձ կրօնական կեդրոն մը, մեզ համար է՝ նաև ու նոյն աստիճան ազգային - հոգեւոր տուն մը

և կրօնական ու մշակութային արժէքներու անփոխարինելի գանձարան մը, իր Ս. Յակոբեանց հնազարեան ու ազգապարծան վանքով ու անոր բազմաճիւղ հաստատութիւններով, որոնք վեր կը բռնեն հայուն անունը և զիրքը միջազգային ու միջբրիտանեական այս ոստանին մէջ ու հայ ուստաւորին սիրտը կը լեցնեն արդար ու անխառն հպարտութեամբ:

Ու այս բոլոր առանձնաշնորհումները, զորս հայը կրցած է ձեռք ձգել Ս. Երկրին մէջ — հոգևոր, մշակութային, կրթական և իրաւական՝ իբրև Ս. Քաղաքի երեք իրաւակից Պատրիարքութիւններէն մին՝ վաշելիով համահաւասար իրաւունքներ Յոյն և Կաթողիկ երկու մեծ և զօրաւոր եկեղեցիներու կողքին՝ միջազգային սրբավայրու մէջ — արդիւնք են իր զաւակներուն, ու անոնցմէ մասնաւորաբար «մահախոյ» ըլլալու երանութեան արժանացողներուն, լիարուսն ու անսակարկելի առատաձեռնութեամբ տուած սրտարուխ նուէրներուն: Մեր Գանձատան ճոխ սպասներուն ու եկեղեցւոյ այլ անօթներուն, նկարներուն ու զարդեղէններուն վրայ իբր յիշատակ մնացող անունները խօսուն ապացոյցներն են այդ իրողութեան:

Հարկ չկայ չեչտելու թէ ներկայիս ևս այս Հաստատութիւնը չէն ու պայծառ կը մնայ շնորհիւ իր զաւակներուն բոլորանուէր զոհարեութեան ու կատարած նուիրատուութիւններուն: Հայ ուստաւորը իր լուսման տալով Ս. Աթոռին, իր հայրերուն արդար ու երախտաւոր գործն է որ շարունակած կ'ըլլայ ու սերունդներու արեան գինը եղող այս ազգային-հոգևոր տան ու անով պայմանաւոր արժէքներուն հանդէպ իր տածած անշահախնդիր կեցուածքը յայտնաբերած:

*

Արդարև, Ս. Երուսաղէմ այցի եկող մը այլուր այցելողէ բոլորովին տարբեր զգացումներով համակուած ու տարբեր տպաւորութիւններ կրած կը բաժնուի անկէ: Եւ ասիկա շատ բնական երևոյթ մըն է: Վասնզի եթէ այլ ոստաններ այցելելով գոհացում տուած կ'ըլլանք ճարտարարուեստի, քաղաքակրթութեան և մշակութային մարդերու հանդէպ մեր ունեցած հետաքրքրութեան, Երուսաղէմ այցելելով մենք ամենէն առաջ գոհացումը կը գտնենք ու պէտք է գտնենք մեր հոգեկան պահանջներուն: Եւ ա՛յս է արդէն զլիսաւոր՝ եթէ ոչ միակ տարբերութիւնը որ գոյութիւն ունի զբօսաւորիկութեան և ուխտաւորութեան միջև: Առաջինը իբրև մեր մտային ու մարմնաւոր հետաքրքրութիւններն ու բաղձանքները, իսկ երկրորդը՝ հոգին գոհացնող, յագեցնող, լիացնող երևոյթներ:

Կ'արժէ որ Ս. Երկրը այցելող ամէն հայ ուխտաւոր ա՛յս զգացումներով մօտենայ անոր սրբութիւններուն, ու իր հոգւոյն «սափօրը» լեցուցած «անմահական գինիով» վերադառնայ իր տունը, նոյն այդ հոգեկան գոհացումի, երանութեան վիճակը փոխանցելու համար իր շուրջիներուն: Ու Հայ Ուխտաւոր հատորը այս տեսակէտով մեծ օժանդակ մը պիտի հանդիսանայ անոր, մէկ կողմէն վառ պահելով յիշատակը իր ուխտագնացութեան օրերուն, կեանքի քաղցրութիւնները եղծող յուսաբեկիչ երեւոյթներու առջև, իսկ միւս կողմէն հաղորդ պահելով իր շուրջիները ու բոլոր անոնք՝ որոնք բախտը չեն ունեցած այցելելու այս համաքրիստոնէական կեդրոնը, անկէ ճառագայթող աննուազ ու անսպառ լոյսին:

Երուսաղէմ

ԿԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻԶԵԱՆ